

811.163.41'367.332

811.163.41'367

<https://doi.org/10.18485/sj.2021.26.1.7>**ИВАНА З. МИТИЋ***Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 13. 10. 2020.

Прихваћен: 12. 1. 2021.

**СЛАГАЊЕ ПРЕДИКАТА СА МОДИФИКОВАНИМ
КООРДИНИРАНИМ СУБЈЕКТОМ МЕШОВИТОГ
РОДА****

У раду*** се истражује слагање предиката са координираним модификованим субјектом који чине први члан женског и последњи члан средњег рода у српском језику. Ранија истраживања о слагању предиката са координираним субјектом мешовитог рода (Маретић 1899, Корбет 1983, Вилер Голд и др. 2016) показују да је разрешено слагање чешћи образац слагања од линеарног, док новија истраживања (Митић 2020) потврђују обрнуто. У нашем раду продукцијским експериментом и експериментима са судовима граматичности проверава се да ли ефекти као што су линеарна блискост, проминентност, те тип модификације имају утицаја на разрешење опционалности између наведених образаца слагања, као и да ли се продукција и перцепција ових образаца слагања разликују. Резултати продукцијског експеримента показују да је линеарно слагање најчешће употребљен образац слагања, без обзира на то да ли је последњи члан конјункције

* ivana.mitic@filfak.ni.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта *Српски језик некад и сад: лингвистичка истраживања* (бр. 360/1-16-10-01), чији је организатор Филозофски факултет у Нишу. Ово истраживање подржало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор бр. 451-03-9/2021-14/200165).*** Ово истраживање подржало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор бр. 451-03-9/2021-14/200165). Рад се заснива на делу необјављене докторске дисертације аутора. Дисертација под називом *Ефекат граматичких и семантичких карактеристика координираних субјеката на слагање глагола у роду у српском језику* одбрањена је 16. јула 2019. године на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу.

модификован, док је разрешено слагање значајно слабије. У експериментима са судовима граматичности прихватљивост разрешеног слагања оцењена је сличним оценама као и прихватљивост линеарног слагања. Овакви резултати потврђују да статус разрешеног слагања у продукцији и у експериментима са судовима граматичности није исти, те да део слике у продукцији зависи од продукцијске перформансе.

Кључне речи: конгруенција, координирани субјекат, граматички род, линеарна блискост, проминентност, продукција, перцепција.

1. УВОД

У раду се истражују ефекти који доприносе разрешењу опционалности између слагања предиката са последњим чланом превербалног координираног модификованог субјекта мешовитог рода и разрешеног слагања.¹ У досадашњим истраживањима рађеним на корпусу српског језика (Маретић 1899, Корбет 1983) и у онима експерименталног типа (Вилер Голд и др. 2016) разрешено слагање је препознато као чешћи образац слагања од линеарног, док новија истраживања (Митић 2020) показују обрнуту ситуацију. У истраживању Вилер Голд и др. (2016) није разматрано који су обрасци слагања доступни када се глагол слаже са координираним модификованим субјектом, што јесте испитивано у раду Митић (2020), али само када су чланови дати у редоследу средњи : женски род. У потоњем истраживању није тестирано какав утицај на одабир образаца слагања може имати различит тип модификације. У нашем раду продукцијским експериментом и експериментима са судовима граматичности проверава се: 1) какав је однос између разрешеног и линеарног слагања када се предикат слаже са координираним субјектом чији су чланови дати у редоследу женски : средњи род, 2) да ли тип модификације (модификација придевом за боје и дискурс-референцијалним придевом) има утицаја на разрешење опционалности између поменутих образаца слагања. Наведено испитујемо продукцијским експериментом и експериментима са судовима граматичности не бисмо ли утврдили какав је статус ових образаца у продукцији и у експериментима са судовима граматичности.

¹ Слагање са последњим чланом координираног субјекта именујемо још и као линеарно слагање. Под разрешеним слагањем подразумевамо слагање у мушком роду множине. Превербални субјекат је субјекат који се налази испред предиката, као у примеру (1).

(1) Државе и села су уништене/уништена/уништени услед рата.

2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКО ПОГЛАВЉЕ

У овом делу ћемо најпре представити резултате претходних истраживања, а онда дефинисати предмет, хипотезе, те циљ нашег истраживања.

2.1. Претходна истраживања

Досадашња истраживања о слагању предиката са координираним субјектом мешовитог рода рађена на корпусу српског језика (Маретић 1899, Корбет 1983, Бојовић 2008) показала су да су разрешено и линеарно слагање сасвим доступни обрасци слагања, при чему се предност даје разрешеном слагању. У истраживањима Г. Корбета (1983) и Д. Бојовић (2008) препознато је да су редослед координираног субјекта у односу на предикат, те вредности граматичког рода његових чланова фактори који утичу на одабир образаца слагања у српском језику. У наведеним истраживањима није разматрано какав ефекат имају линеарна блискост и проминентност.

У експерименталним истраживањима (Вилер Голд и др. 2016, Митић 2020) установљено је да линеарна блискост чланова координираног субјекта са предикатом има значајан утицај приликом одређења контролора слагања, те да се слагање дешава и на интерфејсу са фонологијом. Вилер Голд и др. (2016) као значајан фактор препознали су и граматички род чланова координираног субјекта и утврдили да је, за материјал из српског језика, разрешено слагање незнатно чешће од слагања са последњим чланом координираног субјекта када су чланови конјункције дати у редоследу женски : средњи род, и статистички значајно чешће када су чланови дати у редоследу средњи : женски род. И. Митић (2020) испитивала је слагање предиката са модификованим координираним субјектом који чине први члан средњег и последњи члан женског рода и утврдила да је у условима модификације линеарно слагање чешће од разрешеног. Наиме, када је минимизована линеарна дистанца између првог члана и предиката, постоји велика шанса да се као контролор слагања узме не само последњи члан, најближи предикату, него и први члан, што самим тим умањује могућност да дође до разрешеног слагања. Питање је шта се дешава када се предикат слаже са координираним модификованим субјектом чији је први члан женског, а последњи члан средњег рода, као и какав ефекат на одабир образаца слагања имају различити видови модификације (придеви за боје и дискурсни придеви, в. примере 1 и 2), што ћемо размотрити у овоме раду. Питање је и да ли је статус линеарног и разрешеног слагања исти у продукцији и у перцепцији, што нам опет може дати значајне податке о самом језичком процесирању и конгруенцији као појави.

1. Беле хаљине и одела су продати/продата/продате јуче.
2. Поменуते хаљине и одела су продати/продата/продате јуче.

2.2. Предмет, хипотезе и циљ рада

У овом раду нас интересује да ли ефекти као што су вредност граматичког рода последњег члана конјункције, линеарна блискост последњег члана конјункције предикату, проминентност, те различити типови модификације доприносе да се предикат пре сложи са последњим чланом координираног субјекта него да добије вредност мушког рода множине.

У радовима Вилер Голд и др. (2016) и Митић (2020) разматра се хипотеза да се слагање дешава и на интерфејсу са фонологијом. Ови аутори претпостављају да је слагање осетљиво на линеарну блискост између последњег члана координираног субјекта и предиката, те да линеарна блискост утиче на избор последњег члана за контролора слагања.² У наставку наводимо хипотезу (1) и предикцију (1) које тестирамо продукцијским модификаторским експериментом и експериментима са судовима граматичности.³

Хипотеза (1): фонологија учествује у одређивању контролора слагања, односно: слагање се дешава на интерфејсу са фонологијом.

Предикција (1) ако је линеарна блискост фактор који утиче само на слагање са последњим чланом конјункције, те одређује избор последњег члана конјункције као контролора слагања, онда никакав вид модификације не би требало значајно да смањи употребу линеарног слагања.

У оквиру теорија које су функционалистички усмерене тврди се да употребна вредност елемената може имати значајан утицај на когнитивно понашање и на граматичку реализацију. У когнитивној лингвистици, која је настављач функционалне лингвистичке, проминенција се сматра значајним фактором.⁴ Пошто нас у овоме раду интересују фактори који утичу на

² Последњи члан конјункције је у превербалним условима најближи предикату без обзира на то да ли су чланови модификовани и који је од чланова конјункције модификован јер га од предиката увек дели најмањи број јединица (као у примерима (1)–(4), у којима је бројевима обележен линеарни редослед сваког члана).

(1)	Државе	и	села	су уништени/уништене/уништена услед рата.		
	1	2	3	4		
(2)	Поменуће	државе	и	села	су уништени/уништене/уништена услед рата.	
	1	2	3	4	5	
(3)	Државе	и	поменуће	села	су уништени/уништене/уништена услед рата.	
	1	2	3	4	5	
(4)	Поменуће	државе	и	поменуће	села	су уништени/уништене/уништена услед рата.
	1	2	3	4	5	6

³ Ова хипотеза тестирана је и у нашем раду Митић (2020).

⁴ Како Есаулова и Фон Штокхаусен (2015: 2) наводе „проминентност може бити виђена као семантички знак за повезивање граматичких функција са семантичким везама између аргумената током језичког разумевања”. Борнкесел Шлесевски (2009: 25) указује и да је „информација о проминентности саставни део форме мапирања значења током језичког разумевања, и у

разрешавање опционалности између доступних образаца слагања у процесу језичке продукције, испитаћемо и улогу коју проминентност може имати приликом разумевања и процесирања реченичних структура (питање разматрано у радовима Каулс и др. 2007, Борнкесел Шлесевски 2009, Есаулова и Фон Штокхаусен 2015). Претпоставили смо да промене у структури координираног субјекта услед модификације чине да један од конјунката буде истакнутији, што ће изазвати когнитивни ефекат појачања и имати директне последице по одабир контролора слагања. Проминентност једног од чланова координираног субјекта може бити било дискурсна било чисто фонолошка, те је питање да ли ће различити видови модификације чланова координираног субјекта имати исти утицај на одабир контролора слагања. У наставку наводимо хипотезу (2) и њене предикције које тестирамо продукцијским модификаторским експериментом и експериментима са судовима граматичности.

Хипотеза (2): проминентност чини конјункт јачим контролором слагања.

Предикција (1): ако је исправна хипотеза да проминентност чини конјункт јачим контролором слагања, онда ће проминентност остварена модификацијом увећати шансу да последњи модификовани конјункт буде одабран за контролора слагања, док ће разрешено слагање бити умањено.

Предикција (2): Модификатори могу имати различит допринос на плану значења у зависности од тога каквог су типа. У српском језику, модификатори као што је *поменути* носе дискурсну одређеност, зато што значење придева имплицира стару информацију, те постоји могућност да стога и фаворизује слагање са одговарајућим конјунктом, чинећи га додатно дискурсно истакнутијим. Модификатори као што су придеви за боје (*црн, црвен*) имају једино функцију модификације и немају никакав други специфични допринос, те могу да служе као неутрална опција у односу на дискурсне придеве. Наша претпоставка је да ће више слагања бити са проминентнијим конјунктом када је модификован дискурсни придевом него придевом за боје.

Очекује се да наше истраживање да одговоре на следећа питања:

- 1) Да ли се процес слагања дешава и на интерфејсу са фонологијом?
- 2) Да ли проминентност последњег члана координираног субјекта остварена различитим видовима модификације на исти начин јача слагање предиката са овим чланом у односу на разрешено слагање?
- 3) Да ли ће изворни говорници српског језика обрасце слагања које продукују у елицираниој продукцији оценити као прихватљиве за српски језик у експериментима са судовима граматичности?

том смислу, функционално еквивалентна типовима информација које су разматране као синтаксичке (нпр. падежно маркирање, ред речи)".

3. СЛАГАЊЕ ПРЕДИКАТА СА КООРДИНИРАНИМ МОДИФИКОВАНИМ СУБЈЕКТОМ МЕШОВИТОГ РОДА

Ово поглавље подељено је на три одељка. У првом одељку представљамо дизајн продукцијског експеримента, резултате, те дискусију. У другом одељку извештавамо о дизајну експеримената са судовима граматичности, дајемо резултате, те их дискутујемо у контексту тестираних хипотеза. У трећем одељку поредимо статус линеарног и разрешеног слагања у двама различитим експериментима.

3.1. Продукцијски експеримент 1: дизајн, резултати, дискусија⁵

Експеримент 1 је продукцијски модификаторски експеримент спроведен коришћењем онлајн платформе *Ibex Farm*. Овај експеримент дизајниран је по угледу на експерименталну методологију кориштenu у Вилер Голд и др. (2016): модел реченице које претходе супституентима садрже глагол који се слаже са именицама мушког рода и адвербијалну одредбу како би се избалансирала дужина свих примера. За супституенте су употребљени координирани субјекти који су модификовани на један од шест начина (као у примерима 3–8). Координирани субјекат састоји се из неживих именица где је први члан конјункције женског, а последњи средњег рода.

Продукцијски модификаторски експеримент 1 којим се тестира предикција да ће модификација мењати размеру разрешеног и линеарног слагања садржи шест услова, а сваки од услова тестира се са по шест примера (илуструјемо примерима 3–8).⁶ Укупан број примера у експерименту је 72, од тога 36 критичних примера и 36 филера.⁷ Сви примери у експерименту 1 распоређени су у две листе.

3. Први услов укључује координирани субјекат чији је први члан модификован придевом за боју, док је последњи члан немодификован (БојФПлНПл, в. пример из листе 2);

Модел реченица: Улаз је очишћен прошлог петка.

Координирани субјекат: Шарене кухиње и купатила

⁵ Продукцијски експеримент и експерименти са судовима граматичности састојали су се из следећих делова: попуњавање биографских података и потписивање сагласности, израда примера за вежбу, те израда експеримената.

⁶ Иза сваког услова наведене су скраћенице које ће бити кориштене у целом раду.

⁷ У експерименту 1 је шест група филера, а за сваку групу дато је по 6 примера. Како бисмо направили што бољи баланс у односу на критичне примере, за филере смо искористили живе именице средњег рода, именице мушког рода и двородне именице. Филери су доступни на линку који је дат у делу Прилог.

- Циљани израз: Шарене кухиње и купатила су очишћени / очишћене / очишћена прошлог петка.
4. Други услов укључује координирани субјекат чији је први члан немодификован, а последњи члан модификован придевом за боју (ФПлБојНПл, в. пример из листе 2);
Модел реченица: Рачун је послат пре венчања.
Координирани субјекат: Венчанице и љубичаста одела.
Циљани израз: Венчанице и љубичаста одела су послати / послате / послата пре венчања.
5. Трећи услов укључује координирани субјекат чија су оба члана модификована придевима за боју (БојФПлБојНПл, в. пример из листе 2);
Модел реченица: Крејон је узет из шминкернице.
Координирани субјекат: Црвене оловке и црвена лабела
Циљани израз: Црвене оловке и црвена лабела су узети / узете / узета из шминкернице.
6. Четврти услов укључује координирани субјекат чији је први члан модификован дискурским придевом, док је последњи члан немодификован (ДисФПлНПл, в. пример из листе 2);
Модел реченица: Ранац је испоручен у августу.
Координирани субјекат: Конкретне торбе и наливпера
Циљани израз: Конкретне торбе и наливпера су испоручени / испоручене / испоручена у августу.
7. Пети услов укључује координирани субјекат чији је први члан немодификован, док је последњи члан модификован дискурским придевом (ФПлДисНПл, в. пример из листе 2);
Модел реченица: Сувенир је повучен из музеја.
Координирани субјекат: Преслице и извесна вретена
Циљани израз: Преслице и извесна вретена су повучени / повучене / повучена из музеја.
8. Шести услов укључује координирани субјекат чија су оба члана модификована дискурским придевима (ДисФПлДисНПл; пример из листе 2);
Модел реченица: Цемент је украден из камиона.
Координирани субјекат: Конкретне жице и конкретна дрва.
Циљани израз: Конкретне жице и конкретна дрва су украдени / украдене / украдена из камиона.

Експеримент 1 садржи 2 листе, а листе су се разликовале у следећем: координирани субјекти који су у првој листи модификовани придевима за боје, у другој су модификовани дискурским придевима, а координирани субјекти који су у првој листи модификовани дискурским придевима, у другој листи модификовани су придевима за боје (као у примеру 9А–Б). Овакав распоред

утврђен је како би се сваки испитаник који је урадио прву листу срео са истим условима са којима и испитаник који је урадио другу листу. На овај начин тестирамо да ли дискурсни придеви и придеви за боје имају исти утицај на одабир контролора слагања у роду.

9. А) Листа 1

Модел реченица: **Плех** је остављен у подруму.

Супституент: **Пепељасте боце и пепељаста сита**

Б) Листа 2

Супституент: **Конкретне боце и конкретна сита**

Експеримент 1 садржи две независне варијабле и једну зависну варијаблу. Прва независна варијабла је место модификације и има три нивоа: модификован први, модификован последњи, те модификована оба члана превербалног координираног субјекта, а друга је тип модификације и има два нивоа: модификација придевом са значењем боје и модификација придевом са значењем дискурсног одређења. Зависна варијабла је образац слагања који испитаници продукују – има три нивоа: слагање са првим конјунктом, слагање са последњим конјунктом, слагање у мушком роду.⁸

Процедура за спровођење експеримента 1 је следећа: на екрану се најпре јавља модел реченица (као у примеру 10А), након чега се кликом на дугме нула појављује супституент (10Б). Испитанику је предочено да би уместо затамњеног дела из модел реченице требало да употреби супституент (10Б), да њему прилагоди остатак реченице, и да тако добијену реченицу изговори наглас (10В). Одговори су снимљени програмом за снимање звука *Audacity* (у wav формату) и кодирани као РАЗ (разрешено слагање), ЛИН (слагање са последњим чланом координираног субјекта), ХИЈ (слагање са првим чланом координираног субјекта).⁹

10. А) Модел реченица: **Плех** је остављен у подруму.

Б) Супституент: **Конкретне боце и конкретна сита**

В) Конкретне боце и конкретна сита су остављени/остављене/остављена у подруму.

Пошто је материјал за овај експеримент подељен у две листе, а сваку од листи је урадило по 18 испитаника, укупан број испитаника је 36. Испитаници су изворни монолингвални говорници српског језика у раним двадесетим годинама, студенти су Универзитета у Нишу, и немају експлицитно лингвистичко образовање у последњих пет година.

⁸ Напомињемо да нас у овом раду интересују резултати за слагање са последњим чланом (тзв. линеарно слагање) и за слагање у мушком роду (тзв. разрешено слагање).

⁹ Ове скраћенице биће коришћене у целом раду.

Продукцијски експеримент 1: резултати

Резултате експеримента 1 представили смо у Табели 1. Навели смо проценат продуктованих одговора само за разрешено и линеарно слагање, пошто нас то интересује у овоме раду. Како резултати показују, линеарно слагање је образац који су изворни говорници српског језика најчешће употребљавали, без обзира на тестиране услове (распон од 57% до 79%). Линеарно слагање је скоро трипут више продукковано него разрешено (ДисФПлНПл – ЛИН: 57%) чак и за услов у коме је разрешено слагање највише продукковано (ДисФПлНПл – РАЗ: 19%), а линеарно посведочено најмањим бројем процената.

Образац слагања	ДисФН	ДисФДисН	ФДисН	БојФН	БојФБојН	ФБојН
ЛИН	57%	76%	79%	67%	71,3%	78,2%
РАЗ	19%	15,2%	11%	18%	17,6%	13,9%

Табела 1

Статистичку значајност података које смо добили експериментом 1 проверили смо и *z-тестом* (в. Табелу 2, у којој је поље обојено сивом бојом уколико је статистичка разлика изостала). У наставку ћемо укратко представити резултате овог статистичког теста за линеарно и за разрешено слагање, а у делу *Дискусија* прокоментаришаћемо резултате у контексту хипотеза које су тестиране експериментом 1.

Образац слагања	БојФН: ФБојН	БојФН: БојФБојН	ФБојН: БојФБојН	ДисФН: ФДисН	ДисФН: ДисФДисН	ФДисН: ДисФДисН	БојФН: ДисФН	ФБојН: ФДисН	БојФБојН: ДисФДисН
ЛИН				$Z = -3,415$ $p < 0,001$	$Z = -2,454$ $p < 0,014$				
РАЗ				$Z = 2,131$ $p < 0,033$					

Табела 2 – резултати z-теста за експеримент I¹⁰

¹⁰ Уколико је вредност за z негативна, то значи да је број погодака за неки образац слагања у другом услову (нпр. ДисФДисН, в. Табелу 2, резултати за слагање са последњим чланом конјункције) већи него број погодака за тај исти образац слагања у првом услову (ДисФН).

Резултати *z*-теста показују да се линеарно слагање чешће јавља када је последњи члан модификован дискурским придевом или када су оба члана модификована дискурским придевом него када је први члан модификован дискурским придевом (ДисФН:ФДисН, $Z=-3,415$, $p<0,001$, ДисФН:ДисФДисН, $Z=-2,454$, $p<0,014$, в. Табелу 2). Што се разрешеног слагања тиче, статистичка разлика је потврђена само за поређење услова у коме је први члан модификован дискурским придевом и услова у коме је последњи члан модификован дискурским придевом (ДисФН:ФДисН, $Z=2,131$, $p<0,033$, в. Табелу 2).

Продукцијски експеримент 1: дискусија

Експеримент 1 спроведен је како би се тестирале хипотеза (1) и хипотеза (2).

Хипотеза (1) предвиђа да је линеарна блискост фактор који утиче на слагање и одређује избор последњег члана конјункције за контролора слагања. Предикција је да ће бити само линеарног слагања јер се услед модификације линеарна блискост последњег члана конјункције не мења. Наши резултати показују да је линеарног слагања значајно више него разрешеног слагања, али и да је разрешено слагање стабилан образац слагања, што хипотеза (1) самостално не може да објасни.

Хипотеза (2) предвиђа да је проминентност фактор који чини конјункт јачим контролором слагања. Предикција (1) ове хипотезе је да ће бити више слагања са последњим чланом конјункције када је он модификован, него када је модификован први члан конјункције, или када су модификована оба члана. Резултати показују да је линеарно слагање подједнако често употребљено када је модификован последњи члан и када су модификована оба члана, али значајно ређе када је модификован само први члан (в. табелу 2). Разрешеног слагања би требало да је мање када је један од чланова координираног субјекта модификован или када су оба члана модификована јер тада модификовани члан постаје проминентнији и бољи извор слагања. Резултати *z*-теста показују да је разрешено слагање чешће употребљено за услов у коме је први члан конјункције модификован него за преостала два случаја, те је хипотеза (2) у утицају проминентности на одабир контролора слагања у роду делимично потврђена.

Предикција 2 хипотезе (2) претпоставља да постоји већа шанса да се глагол сложи у роду са чланом координираног субјекта који је модификован дискурским придевом него придевом за боје. Резултати *z*-теста показују да не постоји значајна разлика између употребе линеарног слагања када су чланови модификовани дискурским и када су модификовани придевима за боју. Наведено важи и за разрешено слагање. Међутим, примећујемо да статистичка разлика постоји само за поређење услова у којима су чланови модификовани

дискурсним придевима, али не и за оне у којима су модификовани бојама, те је делимично потврђена предикција 2 хипотезе (2).

3.2. Експерименти са судовима граматичности чији скуп услова одговара продукцијском експерименту 1

Експерименти са судовима граматичности садржали су скуп услова који одговарају условима у продукцијском експерименту јер нам је циљ био да проверимо да ли ће изворни говорници српског језика обрасце слагања које продукују у елицираној продукцији оценити као прихватљиве за српски језик у експериментима са судовима граматичности. Ови експерименти спроведени су ради тестирања хипотезе (1) и хипотезе (2).

1) Хипотеза (1): слагање се дешава и на интерфејсу са фонологијом. Ова хипотеза тестира се помоћу предикције (1).

Предикција (1): ако је линеарна дистанца фактор који одређује избор последњег члана конјункције за контролора слагања, линеарно слагање биће оцењено највишим оценама.

2) Хипотеза (2): проминентност чини конјункт јачим контролором слагања. Хипотеза (2) тестира се помоћу предикције (1) и предикције (2).

Предикција (1): ако проминентност има утицаја на одабир контролора слагања, линеарно слагање ће бити оцењено вишим оценама када је последњи члан модификован него када је први члан модификован, или када су оба члана модификована, док ће разрешено слагање бити оцењено нижим оценама када је један од чланова модификован и проминентнији.

Предикција (2): ако тип модификације има утицаја на одабир контролора слагања, онда ће линеарно слагање бити оцењено вишим оценама када је последњи члан модификован дискурсним придевом него када је модификован придевом за боје.

На основу примера из продукцијског експеримента 1 који је садржао 6 услова дизајнирани су примери који су распоређени у шест експеримената са судовима граматичности (в. примере 11А–16А, где смо излистали скуп услова који одговарају експерименту 1). За сваки од тестираних услова постоји по 96 опсервација, јер су 6 услова из две листе у експерименту 1 распоређена у 6 експеримената са судовима граматичности, а сваки експеримент са судом граматичности урадило је по 8 испитаника. Укратко ћемо представити како је био дизајниран сваки од експеримената са судовима граматичности: прва два примера из сваког од услова из продукцијског експеримента уведени су у експеримент са судом граматичности тако што се предикат слаже са првим чланом координираног субјекта; друга два примера из сваког од услова из

продукцијског експеримента уведени су у експеримент са судом граматичности тако да се предикат слаже са последњим чланом координираног субјекта, док су трећа два примера из сваког од услова из продукцијског експеримента уведени у експеримент са судом граматичности тако да се предикат слаже у мушком роду множине (као у примерима 11Б–16Б)¹¹. Редослед примера је рандомизован, а рандомизација је извршена у оквиру онлајн портала *Ibex Farm*.

11. А) ДисФНХИЈ/ЛИН/РАЗ

Б) Одређене лектире и поглавља су превођене_{суд1}/превођена_{суд2}/превођени_{суд3} недељама

12. А) ДисФДисНХИЈ/ЛИН/РАЗ

Б) Извесне оловке и извесна лабела су узете_{суд3}/узета_{суд1}/узети_{суд2} из шминкернице

13. А) ФДисНХИЈ/ЛИН/РАЗ

Б) Венчанице и одређена одела су послате_{суд1}/послата_{суд2}/послати_{суд3} пре венчања

14. А) БојФНХИЈ/ЛИН/РАЗ

Б) Љубичасте торбе и наливпера су испоручене_{суд1}/испоручена_{суд2}/испоручени_{суд3} у августу

15. А) БојФБојНХИЈ/ЛИН/РАЗ

Б) Маслинасте луке и маслинаста ушћа су фотографисане_{суд1}/фотографисана_{суд2}/фотографисани_{суд3} из авиона

16. А) ФБојНХИЈ/ЛИН/РАЗ

Б) Преслице и црвена вретена су повучене_{суд1}/повучена_{суд2}/повучени_{суд3} из музеја

Независне варијабле су следеће:

- 1) образац слагања (три нивоа: слагање са првим конјунктом, слагање са последњим конјунктом и разрешено слагање);
- 2) место модификације (три нивоа: модификован први конјункт превербалног координираног субјекта, модификован последњи конјункт превербалног координираног субјекта, модификована оба конјункта);
- 3) тип модификације (два нивоа: дискурсни придеви и придеви за боје).

Зависна варијабла је оцена прихватљивости (од 1 до 5).

Процедура за спровођење експеримента је следећа: испитаник најпре види реченицу (као у примеру 17), након чега се кликом на дугме нула појављује скала са оценама од 1 до 5 (као у примеру 18). Испитаников задатак је да оценама од 1 до 5 на Ликертовој скали оцени прихватљивост тестираних примера (1 је апсолутно неприхватљиво и неприродно, док је 5 апсолутно

¹¹ Сваки услов илустровали смо по једним примером и поред примера додали информацију о томе у оквиру ког експеримента са судом граматичности је тестиран.

природно и прихватљиво). Кликом на дугме нула прелази се на следећи пример, а експеримент је завршен када на екрану пише „Резултати су успешно послати на сервер”.

Извесне читанке и упутства су послате на копирање.

18. 1 2 3 4 5

Укупан број испитаника за 6 експеримената са судовима граматичности је 48. Испитаници који су учествовали у експериментима са судовима граматичности нису учествовали у продукцијском експерименту 1. Сви испитаници су изворни монолингвални говорници српског језика, нелингвисти, студенти Универзитета у Нишу, и немају експлицитно лингвистичко образовање у последњих пет година.

Експерименти са судовима граматичности чији скуп услова одговара продукцијском експерименту 1: резултати

На основу оцена прихватљивости које су испитаници давали за сваки од примера из тестираних услова, срачунате су средње вредности, а резултати су представљени у Табели 3. Резултати показују да је линеарно слагање оцењено највишим оценама (средња оцена ~4), али и да је разрешено слагање оцењено сличним високим оценама (распон оцена од 3 до 4).

ФБојНРАЗ	ФБојНЛИН	ФДисНРАЗ	ФДисНЛИН
3,3	3,6	3,4	3,9
БојФБојНРАЗ	БојФБојНЛИН	ДисФДисНРАЗ	ДисФДисНЛИН
3,2	3,8	3,65	3,7
БојФНРАЗ	БојФНЛИН	ДисФНРАЗ	ДисФНЛИН
3,5	3,7	3,7	3,8

Табела 3 – оцене прихватљивости

Урадили смо и статистички тест *Двофакторску Анову са репликацијом* да бисмо утврдили у којим доменима поређења постоји статистичка значајност. Резултате смо представили у Табели 4 и 5, које су направљене у зависности од тога да ли се одвојено посматра ефекат придева за боје и ефекат дискурских придева (Табела 4), или се пореде ова два ефекта (Табела 5). У табелама су два нивоа првог фактора хоризонтално наведена (нпр. Табела 4, БојФН:БојФБојН), а вертикално два нивоа другог фактора (оцена прихватљивости за РАЗ и ЛИИ). У табелама је дато следеће: под бројем (1) да ли се први ниво првог фактора и други ниво првог фактора разликују (нпр. да ли има разлике између услова БојФН и услова БојФБојН, в. Табелу 4); под бројем (2) да ли има разлике између првог нивоа другог фактора и другог нивоа другог фактора (нпр. да ли има разлике између разрешеног и слагања са последњим чланом); под (3) назначено је ако има интеракције, односно ако постоји значајна разлика када се нпр. упореди однос између оцена разрешеног слагања и слагања глагола са последњим чланом у оквиру услова БојФН и однос између оцена за ове обрасце слагања у оквиру услова БојФБојН. Уколико разлика није статистички значајна нити за један домен поређења, поље је обојено сивом бојом.

БојФН: БојФБојН	БојФН: ФБојН	БојФБојН ФБојН	ДисФН: ДисФДисН	ДисФН ФДисН	ДисФДисН ФДисН
1. Нема разлике 2. $p > 0,001$ $F = 10,9$ 3. Нема интеракције		1. Нема разлике 2. $p > 0,001$ $F = 10,4$ 3. Нема интеракције		1. Нема разлике 2. $p > 0,04$ $F = 4$ 3. Нема интеракције	1. Нема разлике 2. $p > 0,05$ $F = 3,7$ 3. Нема интеракције

Табела 4 – резултати Двофакторске Анове са репликацијом: ефекат придева за боје и ефекат дискурских придева

	БојФН: ДисФН	ФБојН ФДисН	БојФБојН ДисФДисН
РАЗ: ЛИПН		1. Нема разлике 2. $p > 0,01$ $F = 6$ 3. Нема интеракције	1. Нема разлике 2. $p > 0,007$ $F = 7,3$ 3. $p > 0,03$ $F = 4,8$

Табела 5 – резултати Двофакторске Анове са репликацијом: ефекат придева за боје vs. ефекат дискурских придева

Експерименти са судовима граматичности чији скуп услова одговара
продукцијском експерименту 1: дискусија

У овом делу коментаришемо резултате експеримената са судовима граматичности у контексту тестираних хипотеза (1) и (2).

Хипотеза (1) предвиђа да ће слагање са последњим чланом конјункције бити оцењено највишим оценама. Наши резултати потврђују предикцију ове хипотезе јер не постоји статистички значајна разлика у оцени прихватљивости линеарног слагања. С обзиром на то да резултати показују да је и разрешено слагање оцењено као сасвим прихватљив образац, хипотеза (1) не може самостално да објасни овакве резултате.

Хипотеза (2) предвиђа да би линеарно слагање требало да буде оцењено вишим оценама када је последњи члан модификован, него када је само први члан модификован или када су оба члана модификована. Разрешено слагање би пак требало да је оцењено као слабо прихватљив образац без обзира на то који од чланова конјункције је модификован. Наши резултати показују да је линеарно слагање оцењено највишим оценама без обзира на место модификације. Резултати показују и да је прихватљивост разрешеног слагања вреднована сличним високим оценама без обзира на то који од чланова конјункције је модификован (БојФН: 3,5; БојФБојН: 3,2; ФБојН – 3,3). Наведени резултати одбацују предикцију (1) хипотезе (2) да би оцена прихватљивости разрешеног слагања требало да је нижа у условима модификације, те је хипотеза (2) одбачена.

Резултати *Двофакторске Анове са репликацијом* потврђују да је интеракција између типа обрасца слагања и типа и места модификације достигла ниво значајности код оцене прихватљивости разрешеног и линеарног слагања за услове БојФБојН и ДисФДисН ($p < 0,03$, $F = 4,8$). Линеарно слагање оцењено је вишим оценама за услов БојФБојН, док су за услов ДисФДисН прихватљивост линеарног и разрешеног слагања слично оцењени (в. Табелу 5). Резултати указују да ефекат придева за боје и дискурских придева када се укрсти са местом модификације није исти по оцену прихватљивости линеарног и разрешеног слагања, те је делимично потврђена предикција 2 хипотезе (2).

На основу оцена прихватљивости разрешеног и линеарног слагања можемо изнети следеће закључке:

- 1) изворни говорници српског језика високим оценама вреднују одабир последњег конјункта за контролора слагања када су оба члана модификована без обзира на тип модификације, и
- 2) изворни говорници српског језика сматрају подједнако добрим разрешено слагање и слагање са последњим чланом координираног субјекта када су оба конјункта модификована дискурским придевом;

- 3) изворни говорници српског језика оцењују нижим оценама прихватљивост разрешеног слагања када су оба члана модификована бојом.

3.3. Продукцијски експеримент 1 и експерименти са судовима граматичности чији скуп услова одговара продукцијском експерименту 1

У овом одељку коментаришемо резултате продукцијског експеримента 1 и резултате експеримената са судовима граматичности. Напомињемо да је шира слика добијена у продукцијском експерименту и у експериментима са судовима граматичности за сваки од услова иста: линеарно слагање је најчешће употребљен образац слагања и образац слагања који је оцењен највишим оценама у експериментима са судовима граматичности.

Резултати добијени за примере из услова ФБојН и ФДисН (в. Табелу 6) показују да је оцена прихватљивости линеарног слагања виша у односу на оцену за разрешено слагање, а у продукцији је први образац много чешће употребљен него други. Разрешено слагање је у судовима граматичности оцењено вишим оценама него што би се очекивало на основу резултата продукцијског експеримента.

	ФБојНРАЗ	ФДисНРАЗ	ФБојНЛИН	ФДисНЛИН
СУД	3,3	3,4	3,6	3,9
ПРОДУКЦИЈА	14%	11%	78%	79%

Табела 6

У продукцијском експерименту је за услов БојФБојН скоро четири пута више продуковано линеарно него разрешено слагање (ЛИН=71%, РАЗ=18%), а оцена прихватљивости првог обрасца значајно је већа од оцене прихватљивости другог обрасца у експериментима са судовима граматичности (БојФБојН-РАЗ=3,2, а БојФБојНЛИН=3,8, в. Табелу 7). За услов ДисФДисН продуковано је значајно више линеарног него разрешеног слагања (ЛИН=76%, РАЗ=15%), док су у експериментима са судовима граматичности ова два обрасца оцењивана сличним оценама (РАЗ=3,65, ЛИН=3,7). Можемо рећи да статус разрешеног слагања у продукцији и у експериментима са судовима граматичности није исти.

	БојФБојНРАЗ	ДисФДисНРАЗ	БојФБојНЛИН	ДисФДисНЛИН
СУД	3,2	3,65	3,8	3,7
ПРО- ДУК- ЦИЈА	18%	15%	71%	76%

Табела 7

Што се тиче услова БојФН и ДисФН (в. Табелу 8), разлика у употреби линеарног и разрешеног слагања у продукцијском експерименту делује већа него разлика међу оценама прихватљивости у судовима граматичности за оба коментарисана услова (у продукцијском експерименту: БојФНРАЗ=18%, БојФНЛИН=67% и ДисФНРАЗ=19%, ДисФНЛИН=57%; у експерименту са судом граматичности: БојФНРАЗ=3,5, БојФНЛИН=3,7% и ДисФНРАЗ=3,7, ДисФНЛИН=3,8). Резултати поређења опет показују да статус разрешеног слагања у продукцији и у експериментима са судовима граматичности није исти.

	БојФНРАЗ	ДисФНРАЗ	БојФНЛИН	ДисФНЛИН
СУД	3,5	3,7	3,7	3,8
ПРОДУКЦИЈА	18%	19%	67%	57%

Табела 8

ЗАКЉУЧАК

У овом раду истраживали смо какав је однос између разрешеног и линеарног слагања када се предикат слаже са координираним модификованим субјектом који чине први члан женског и последњи члан средњег рода множине. Испитивали смо да ли ефекти као што је линеарна блискост последњег члана средњег рода предикату, те проминентност овог члана остварена различитим типовима модификације имају утицај на разрешење опционалности између линеарног и разрешеног слагања. Како бисмо утврдили да ли постоји разлика између продукције и перцепције наведених образаца слагања, проверили смо који ће образац слагања бити чешће употребљен у продукцијском експерименту, те који ће од образаца слагања бити оцењен вишим оценама у експериментима са судовима граматичности.

Резултати оба експеримента потврђују да је линеарно слагање најчешће употребљен образац слагања у продукцијском експерименту и образац

слагања који је оцењен највишим оценама у експериментима са судовима граматичности. Овакви резултати показују да је линеарна блискост фактор који утиче на избор последњег члана конјункције за контролора слагања. Линеарно слагање је у продукцијском експерименту најслабије за услов у коме је само први члан координираног субјекта модификован и истакнутији, док последњи члан није модификован, што указује да проминентност има удела у одређивању последњег члана конјункције за контролора слагања. Ипак, пошто је слагање са последњим чланом најчешће употребљен образац слагања у оба експеримента без обзира на то да ли је модификован и проминентнији или не, не можемо рећи да је проминентност једини фактор који утиче на избор овог обрасца слагања. Резултати продукцијског експеримента показали су да је разрешено слагање чешће употребљено управо за услов у коме је први члан конјункције модификован него за остале услове, те је евидентно да линеарна блискост последњег члана предикату није једини фактор који утиче на разрешење опционалности између слагања са последњим чланом и разрешеног слагања. Овом питању биће посвећено више пажње у даљим истраживањима.

Разрешено слагање је у експериментима са судовима граматичности оцењено вишим оценама него што би се очекивало на основу резултата продукцијског експеримента, те закључујемо да статус овог обрасца у продукцији и у експериментима са судовима граматичности није исти. Сматрамо да разлика између продукције и перцепције указује да део слике у продукцији зависи од продукцијске перформансе.

ЛИТЕРАТУРА

- Бојовић 2008:** Д. Бојовић, О неким аспектима конгруенције у језику Михаила Лалића, у: Жарко Ђуровић (ур.), *Лалићеве сусрети*: радови са научног скупа „Лалићеве сусрети”, Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности (Подгорица: Спектар), 191–197.
- Борнкесел Шлесевски 2009:** I. Bornkessel-Schlesewsky, *The Role of Prominence Information in the Real-Time Comprehension of Transitive Constructions: A Cross-Linguistic Approach*, *Language and Linguistics Compass*, 3/1, 19–58.
- Вилер Голд и др. 2016:** J. Willer-Gold, B. Arsenijević, M. Batinić, N. Čordalija, M. Kresić, N. Leko, F. Lanko Marušić, T. Milićev, N. Milićević, I. Mitić, A. Nevins, A. Peti-Stantić, B. Stanković, T. Šuligoj, J. Tušek, *Conjunct Agreement and Gender in South Slavic: From Theory to*

Experiments to Theory, Journal of Slavic Linguistics, Special Issue Agreement in Slavic, 24/1, 187–225.

Есаулова/Фон Штокхаусен (2015): Y. Esaulova, L. von Stockhausen, *Cross-linguistic evidence for gender as a prominence feature*, *Frontiers in Psychology*, 6: 1356, 1–8.

Каулс и др. 2007: H. Wind Cowles, M. Walenski, and R. Kluender, Linguistic and cognitive prominence in anaphor resolution: topic, contrastive focus and pronouns, *Topoi*, 26/1, 3–18.

Корбет 1983: G. Corbett, Слагање предиката са випе субјеката у српском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 12, 93–103.

Маретић 1899: T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.

Митић 2020: И. Митић, Разрешено слагање и слагање глагола са последњим чланом координираног (не)модификованог субјекта кога чине први члан средњег и други члан женског рода, *Српски језик*, 25, 203–220.

Прилози

Комплетан продукцијски експеримент може се наћи у дисертацији 306–313. стране, експерименти са судовима граматичности 1–6 дати су 251–299. стране, а уводни део за продукцијске експерименте и експерименте са судовима граматичности 248–251. стране. Дисертација је доступна на линку http://filum.kg.ac.rs/dokumenta/arhiva/Doktorska_disertacija_Ivane_Mitic.pdf

AGREEMENT OF THE VERB WITH THE COORDINATED SUBJECT OF MIXED GENDER

Summary

The paper investigates the agreement of the verb with a coordinated modified subject, which consists of the first member of the feminine plural noun and the second is neuter plural in the Serbian language. Earlier researches on the agreement of verb with a coordinated subject of mixed gender (Maretić 1899, Corbett 1983, Willer Gold et al. 2016) show that resolved agreement is a more common pattern of agreement than linear agreement, while recent researches (Mitić 2020) confirm the opposite. In our paper, using the elicited production experiment and acceptability judgment experiments we check whether the effects such as linear proximity, prominence, and type of modification have an impact on resolving

the optionality between the stated matching patterns, as well as whether the production and perception of these matching patterns differ. The results of the elicited production experiment show that linear agreement is the most commonly used agreement pattern, regardless of whether the last member of the conjunction is modified, while resolved agreement is significantly reduced. In acceptability judgment experiments, resolved agreement was evaluated with similar grades as linear agreement. These results confirm that the status of resolved agreement in production and in acceptability judgment experiments is not the same, and that part of the image in production depends on production performance.

Keywords: agreement, coordinated modified subject, grammatical gender, linear proximity, prominence, production, perception.

Ivana Z. Mitić